

SCHILLER, FRIEDRICH VON, BETHÉN, ARVED

F. Schillers Afhandlingar om
universal-historiens studium och
ändamål, och känslan af det höga.
Öfversatte af A. Bethèn. Stockholm,
hos Anders J. Nordström, 1803.

1803

EOD - Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 12 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400- till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
 - Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
 - *Sök:** Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
 - *Klipp & klistra:** Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).
- *Ej tillgängligt i varje e-bok.

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkor för användning: <https://books2ebooks.eu/csp/sv/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 40 bibliotek från 12 europeiska länder denna service. Sök böcker tillgängliga för den här tjänsten: <https://search.books2ebooks.eu>
Mer information finns tillgängliga via <https://books2ebooks.eu> boken.

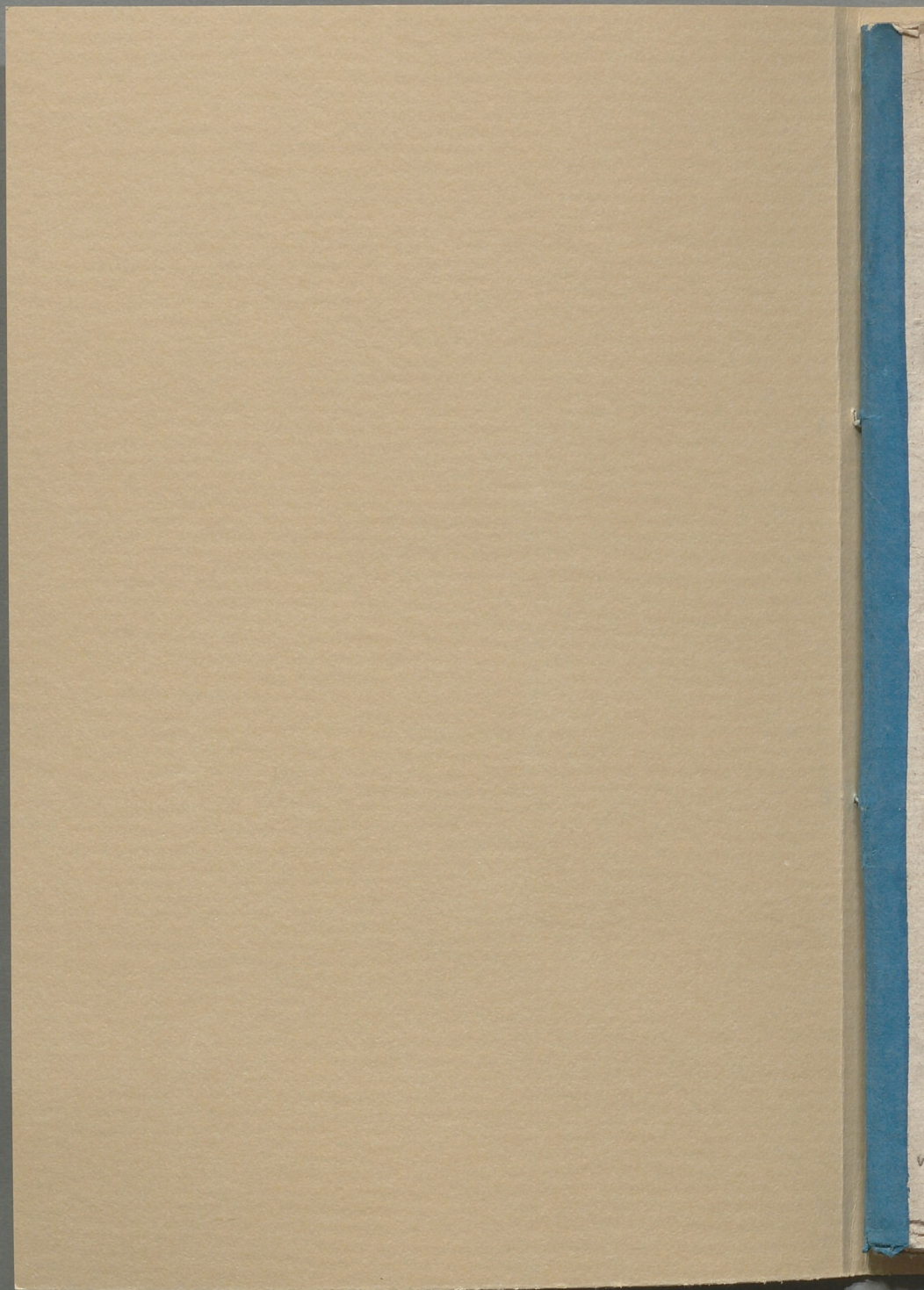
SCHILLER, F. von

Su. 57 ml.

Filoc.

(Br.)

1700-1827

B. B

S. V. Samt.
Filos.
(Br.)
1700-1829

F. SCHILLERS

Afhandlingar

om

Universal-Historiens

Studium och Ändamål,

och

Känslan af det Høga.

Öfverfatte

af

A. BETHÈN.

STOCKHOLM,

hos ANDERS J. NORDSTRÖM, 1803.

R. R. A. 1903

Då Hof-Rådet Schiller, redan hos oss, är känd såsom ett af Tidehvarfvets största Snillen, hvars Arbeten öfver allt med utmärkt nöje läsas; hoppas Öfverfättaren, att, åtminstone i detta val, ej sakna allmänhetens bifall.

Denne vidtberömde Författare, har, i den förra af dessa Afhandlingar, Om Universal-Historiens Studium och Ändamål, icke blott gifvit en teckning af vårt Släktes fordna tillstånd och af de förbättringar det småningom vunnit genom Kulturen; Han har äfven sökt att öfvertyga enhvar om nödvändigheten, att på det fullkomligaste bilda sig för det lefnads-sätt man valt, och i unga hjertan tända en ädel Enthusiasm för det sanna, stora och viktiga i verden.

Alldrig har något Tidehvarf ägt så stora visdoms-skatter, uti allt som angår den Phyfiska

X

Po-

Politiska och Moraliska människan, som det närvarande kan uppvisa; också har ingen generation ägt ypperligare tillfälle, att här vinna en fullständig upfostran än det nu upväxande släktet; men ju större detta tillfälle är, desto ansvarigare blir det att icke betjena sig deraf, desto rättmätigare förakt förtjenar den, som likväl försummar att gifva sig denna fullkomligare bildning och i lättja, vekligen nöjen eller brotliga utsväfningar förlöser sin lefnads skönaste ålder.

En yngling, hvars lyckliga belägenhet tillåter honom att, enligt denna anvisning, draga all möjlig fördel af tidehvarfvets förbättrade kunskaper, som deraf lärt känna hvad människan är af Naturen och hvad hon kan och bör göra af sig sjelf, för att uppnå den fullkomlighet, vår naturs inrättning medgifver, som förkaffat sig nog ljus i förståndet och energieuti-villjen, för att kunna befe-
gra,

gra, såväl den gensträfviga Naturen, som det vekliga hjertat, och obehindrad fortsätta sin fulländnings-väg, — som sorgfälligt odlat alla sina andliga och sinnliga krafter och förmögenheter; och sedan han fökt bringa dem till den möjligaste harmoni, öfverlemnadt deras styrelse i förnuftets hand: — denna yngling har förvärfvat sig alla de egenskaper, som utgöra en Skön, en Aktningvärd Karakter, han blir sitt Släktes välgörare i den större eller mindre verknings-krets, som honom tilldelas, han har beredt sitt hjerta de högsta, de fällaste njutningar, under alla scenerna af dess Lefnads-Dram.

Den som ej upsåtligen tillsluter ögonen öfver samtidens upträden, blir snart öfvertygad, att antalet af dessa Sköna Karaktärer och lyckliga Varelses på långt när ej svarar emot vår Tids stora uplysning och det gynnande tillfälle, de Civiliserade Stånden äga att deraf draga

XX

för-

fördel; han skall med förtrytelse finna, att okunnighet, karakterlöshet och ett barbariskt förakt för allt annat, än det handgripligt lukrativa och det sinnligt roliga, ännu ej äro få anfedde som de förtjena, att ädla grundfättfer ej äga den inflytelse på tänkefätten i samlefnaden, att fördomar och skadliga villor ej äro få besegrade, som vi hafve skäl att fordra af Förnuftets Tidshvarf. —

Det är således ett Tidens behof, att förminska detta onda; också har förnämsta affigten med denna öfversättning varit, att gifva det upväxande slägtet ett kraftigt förvarings-medel deremot. Om denna affigt ej alldeles förfelades, om Fäderneslandets ungdom, genom en Schillers visa råd, ännu kraftigare upmuntrades, att gifva sig en fullständigare bildning såsom menniskor, för att öka antalet af dessa Manliga, Ädla och Sköna Karakterer, hvilka icke nöja sig med en finnlig tillfredsställelse af

af deras studier och vundna skicklighet, eller att blott derigenom bereda sig sjelfva glada dagar; utan äfven längta att bidraga till efterverldens fällhet, och genom en dygdig verksamhet småningom förbereda en generation, som i Physisk, Moraliik och Esthetisk bildning uppnått den fullkomlighetsgrad, att den kan föreställa menskligheten sådan som den, i Förnuftets Tidehvarf, bör vara, och vår Naturs inrättning tydligen åsyftar. Om detta systemål så väl lyckades, kunde Öfverfättaren, utan all slags villrådighet, frambara denna obetydliga gåfva på Fäderneslandets Altare.

Uti den sednare af dessa Afhandlingar om Känslan af det Höga igenkänner man äfven den förträffelige Författarens allvarliga åtrå, att, genom viktiga sanningars utspridande, öka menniskors yttre välfstånd och inre fullkomlighet. Då ett System af skapade varelser, utan inkränk-

ta

ta krafter, icke är tänkbart: få måste äfven menniskan, ehuru hon är den förnämsta bland alla varelser på jorden, erfara mycken inkränkning, både i förmåga att begripa och verka. Att med missnöje anse denna skickelse eller klaga deröfver, röjer ett svagt förstånd ett vekligt eller uproriskt hjerta; men att upföka de medel till vår tillfredsställelse, hvilka dels finnas nedlagde i vår egen Natur, dels tillbjudas af den oss omgifvande Naturen, det åligger en hvar, det utmärker den Vise, som gerna derom uplyser andra, för att göra dem nöjda med deras tillstånd, och styrka deras mod, att draga livets börda: Och i detta afseende har Schiller, efter min tanke, gjort sig mycket förtjent genom denna Filosofiska Afhandling, som innehåller så djupfinnig underfökning om mennisko-naturen, så viktiga upptäckter, i anledning af Naturkrafternas Despotism och den Moraliska Verldens Anarki, —
dessa

dessa få brydsama och människans
 förklarings-konst vida öfverstigan-
 de gåtor — som uppger så visa råd,
 att förbättra vårt tillstånd, och den
 kraftigaste upmuntran att följa
 dem. Man kunde vänta, att Ti-
 dehvarfvets forknings-ande ej skul-
 le lemna någon fördom oangri-
 pen, eller någon misskänd sanning
 uti ett tvetydigt ljus. Detta har
 ock inträffat i anseende till den
 organ, människan äger för ver-
 dens osinnliga fida; eller så vida
 Univerfum ej kan af våra yttre
 finnen och förståndet kännas och be-
 gripas, utan är ett föremål för vår
 inre erfarenhet. — Det skadliga
 bruk den oäkta Mystiken, i flera
 Sekler, gjort af denna Organ, hade
 föranlåtit några nyare Philosopher,
 för hvilka intet ägde visshet, som
 ej kunde uträknas och demonstreras,
 att förneka denna organ både tro-
 värdighet och existans; men då
 den så tydligen ger sin verksam-
 het tillkänna i snillets entusiasm,
 i samvetets omdöme och i vårt
 rena välbehag för sköna och hö-
 ga

ga föremål, så kunde detta dom-
flut ej länge gälla.

Det tillhörde vårt Tidehvarfs
Sjelfftändighet att tänka
och döma, att återge denna or-
gan des förnekade värde, såsom
en källa till öfvertygelse, och
bestämma des rätta bruk, som är
att ersätta sinnenas och förstån-
dets verk vid fanningens känne-
dom, men icke att företräda
eller intaga deras ställe.

Det är denna Organs eller vår
inre känfle-förmågas kultur, hvar-
till Författaren äfven upmuntrar
i denna afhandling, hvilken han
anser såsom ett Tidens tvingande
behof, icke blott för att gifva de
förbättrade Kunskaperna större in-
flytelse på samlesnaden; utan ock
emedan den väcker en liflig åtrå
att förbättra egna infigter och
bereder vårt hjerta det högre lif-
vets fröjder.

Stockholm, den 28 Dec. 1803.

Mine Herrar!

Det är mig en glad och hedrande
syfsla, at i Edert sällskap genomvan-
dra et fält, som öppnar för den tänkan-
de betraktarn så många undervisan-
de föremål, för den verkfame Stats-
mannen så lysande efterdömen, för
Philosophen så viktiga resultat och
för en hvar så rika källor till den
renaste förnöjelse; jag menar den All-
menna Historiens stora vida fält. —
Åsynen af så många förträffeliga yng-
lingar, som en ädel vettgirighet sam-
lat omkring mig, och bland hvilka
flera verkfama snillen redan blom-
stra för ett kommande tidehvarf, gör
mig denna min pligt till ett ljust
nöje, men låter mig tillika, i hela
dets vidd, känna vigten och svåriga-
heten deraf. Ju större gåfva jag har
att öfverlemnna Eder, och hvad
större kan menskan gifva en men-
ska, än fanningen? desto sorgfälliga-
re måste jag vara, att dets värde
genom min hand ej förringas. Ju lif-
ligare och renare Er själ, i denna
A lyck-

lyckligaste Epok för des verkan, kan fatta och ju starkare Edra ungdoms känslor finnas upeldade, desto kraftigare upmaning för mig att tillse, det denna Enthusiasm, som endast sanningen har rättighet att tända, ej ovärdigt förlöses på bedrägeri och villfarelser.

Rikt och vidtomfattande är Historiens fält, inom des krets är hela den moraliska världen belägen. Hon ledsagar menskan genom alla de tillstånd hon uplevat, genom alla omväxlingar af tänkefatt, genom hennes dårskap och hennes vishet, genom hennes förvärring och förädling, för alt hvad menskan gifvit eller beröfvat sig, bör Historien göra räkenkap. Det gifs ingen ibland Eder alla, åt hvilken Historien ej skulle hafva något viktigt att säga. Alla de särskilta vägarne för Eder tillkommande bestämmelse förena sig någonstädes med henne; men ett ändamål hafven J alle gemensamt med hvarandra, det som åtföljde Eder hitkomst till världen, att förädla sig såsom menska, och äfven till menskan talar Historien.

Men

Men innan jag kan företaga mig att närmare bestämma hvad J kunnen vänta af detta föremål för Eder flit, och visa den förbindelse hvori det står med egentliga ändamålet af Edra få olika studier, torde det ej vara öfverflödigt, att förut yttra mig om sjelfva detta Edra studiers ändamål. Ett förutgående riktigt besvarande af denna fråga, hvilken synes mig ganska vigtig och passande, att öppna vår förestående Akademiska relation, skall fätta mig i stånd att fästa Eder upmärksamhet på Verldshistoriens aktningvärdaste sida.

En annan plan för sina studier utstakar den, som derigenom endast söker ett näringsfång, — vi villje kalla honom den Brödlärde — en annan plan, ett Filosofiskt Snille — som vi villje kalla Vishetsälskaren.

Den förre, hvars hela flit och omförg är riktad på upfyllandet af de vilkor, hvarunder han blir skicklig till en fylta och delaktig af de fördelar, som dermed äro förknippade, som endast fätter sin själs-krafter, i rörelse, för att derigenom förbättra sitt sinliga tillstånd, och tillfredsställa en ringa ärelyfnad;

en sådan skall vid inträdet på sin Akademiska bana ej hafva någon viktigare angelägenhet än, att forgfärligt åtskillja de Vetenskaper, som han kallar sitt brödstudium, från alla de öfriga, hvilka endast intressera själen såsom en forskande ande. All den tid han använde på dessa, skulle han tro sig beröfva sitt tillkommande kall, och aldrig förlåta sig ett sådant beröfvande. Han skall inrätta hela sin flit enligt de fordringar, hvilka af hans ödes tillkommande Herrar kunna honom göras och tro sig hafva gjort alt, när han gjort sig skicklig, att utan fara kunna bestå inför denna domstol.

Då han genomgått sin kurs och upnått målet för sina önskningsar, så lemnar han sina Ledsagarinnor. — Ty hvarföre skulle han vidare bemöda sig? Hans största angelägenhet är nu, att till åskådande framställa de minnesskatter han samlat, och så laga, att de ej minska sitt värde; hvarje utvidgande af dess Bröd-studium oroar honom, emedan det ådrager honom nytt arbete eller gör det föregående onyttigt. Hvarje viktig nyhet

het förkräcker honom, emedan den förderbryter den gamle skol-formen, hvilken han med så mycken möda lärde sig känna, den fätter honom i fara att förlora hela sin lefnads-arbete.

Hvem har högljuddare ifrat emot Reformatorer än dessa brödlärdas hop? Hvem mera hindrat framgången af nyttiga revolutioner i de Lärds rike än äfven dessa? Hvarje ljus, som genom ett lyckligt snille, i hvad vetenskap som häldst uptändes, gör deras torftighet synbar, de fäkta med förbittring, med hätskhet, med förtviflan, emedan de, med det Skol-system de försvara, tillika fäkta för hela deras varelse. Derföre gifs ingen oförsonligare fiende, ingen afundsamare Embetsbroder, ingen bereddwilligare kättarmakare, än den Brödlärde. Ju mindre hans kunskaper genom sig sjelfve belöna honom, desto större betalning fordrar han utom dem. För handverkarens förtjenst och snillet förtjenst har han endast en måttstock — mödan. Derföre hörer man ingen högre klaga öfver otack än den Brödlärde; han söker ej sin lön i sina tanke-skatter, han väntar sin lön af

andras beröm, af äreställen och anfenliga inkomster. Slår detta honom felt, hvilken är olyckligare än den Brödlärde? Han har då fåfängt vakat, arbetat; Han har fåfängt fökt efter sanningen, när sanningen ej för honom förvandladt sig i tidningslof, i guld och Furstars ynnest. — Beklagansvärda menka! som med de ädlaste verktyg, med vetenskap och konst ej vill uträtta något högre, än dagakarlen med sin yxa och spade, som i den fullkomligaste frihetens Rike, vill släpa med sig, vill omföra en slafvisk själ. Ännu beklagansvärdare är den yngling af snille, hvars naturliga sköna gång genom skadliga läror och efterdömen blir förd på denna afväg; som låter öfvertala sig, att med denna bekymmerfama njugghet samla för ett visst tillkommande lefnadsfätt; snart skall han med vämjelse anse sin Brödstudium såsom ett lappverk. Önsknigar blifva hos honom väckte, som han dock ej förmår tillfredsställa, hans snille skall upresa sig emot hans bestämmelse, — såsom fragmenter förekommer honom nu allt hvad han gör,

gör, han ser intet ändamål för sin verksamhet, och likväl kan han ej fördraga att handla utan ändamål.

Det plågsama och obetydliga i hans tjänstgöring nedtrycker honom, emedan han ej kan balancera den med det glada mod, som endast åtföljer ljusa insigter och det kända fulländandet. Han besinner sig affkuren och borttryckt utur tingens sammanhag, emedan han uraktlåtitt att sammanknyta sin verksamhet med verdens Stora Hela.

Den Lagfarne ledsnar vid lagfarenheten, så snart en skymt af bättre kultur vifar honom des ofullkomlighet, i det stället att han då, af sitt inre öfverflöd, skulle bemöda sig att omkapa den, och afhjelpa des upptäckta brister. Läkarn blir oenig med sitt kall, så snart viktiga misslyckade företag visa honom det otillförlitliga i hans system; Theologen förlorar aktningen för sitt — så snart han börjar tvifla om sin lärobyggnads ofelbarhet. — Huru helt och hållit olika förhåller det sig icke med Vishetsälfkaren! äfven så forgfälligt som den Brödlärde åtskiljer sin vetenskap

tenkap från alla de öfriga, bemödar sig denne att utvidga des område och återställa des förbund med de öfriga; jag säger återställa: ty endast det abstraherande förståndet har utstakat dessa gränfor och åtskilt Vettenskaperna från hvarandra. Der den Brödlärde åtskilljer der förenar Vishetsällskaren. Tidigt har han lärt att i förståndets rike räcker det ena det andra handen, och hans verklama drift till öfverensstämmelse, kan ej nöja sig med fragmenter. Hela hans bemödande åsyftar att fullända sitt vett, hans ädla otålighet kan ej hvila, förr än alla hans begrepp ställt sig i ordning till ett harmoniskt helt. Tills han får i medelpunkten af sin konst eller vettenskap, och derifrån med tillfredsställda blickar öfverfer hela des område.

Nya upptäckter i des verkfamhets krets, som göra den Brödlärde nedslagen, förtjusaf Vishetsällskaren. Till äfventyrs fylla de en lucka, som hittills vanstält det blifvande hela af hans begrepp; eller fätta de den sista felande stenen uti hans Idée-byggnad och fullända densamma.

samma. Men om de ock skulle nedrifva den, om en ny tanke-ordning ett nytt natur-phenomèn, en ny upptäckt lag i fysiska verlden, skulle omföörta hela hans vetenskaps-byggnad, så har han dock alltid mer älskat fanningen än sitt system, och gerna skall han bortbyta den gamla bristfälliga formen, emot en nyare och skönare. Ja om intet yttre anfall skakar hans idè-byggnad, så är han sjelf tvingad af en ouphörligen verksam drift till förbättring; så är han sjelf den förste, som missnöjd dermed fönderdelar den, för att åter sammanfatta den fullkomligare. Genom allt nyare och skönare tankformer framskrider Vishetsälskaren till en högre förträfflighet; när den Brödlärde, uti ett evigt själs-stillestånd, vaktar det sterila enahanda af sina Skol-begrepp.

Ingen är rättvisare Domare öfver andras förtjenst än Vishetsälskaren, nog skarpsynt och fintlig att kunna använda hvarje handling, är han ock nog billig, att hedra uphofsmanen till den allra obetydligaste. För honom arbeta alla huf-

vud, då alla hufvud arbeta emot den Brödlärde. Denne vet att förvandla till sin egendom allt det som tänkes och göres omkring honom. Emellan tänkande hufvud råder en innerlig gemenskap, af alla Visdoms skatter. Hvad en förvärfvat i fanningens rike, det har han förvärfvat åt alla. Den Brödlärde afstänger sig från alla sina grannar, hvilka han afundar sol och ljus, och bevakar sorgfälligt det bräckliga skranket, som likväl otillräckligt försvarar honom emot det segrande förnuftet. Till allt hvad den Brödlärde företar, måste han af yttre omständigheter upmuntras och bevekas. Vishetsälskaren finner i sitt föremål, i sjelfva sin flit, upmuntran och belöning. Huru mycket elligare kan icke han företaga sitt verk? huru mycket lifligare blir icke hans nit, huru mycket ihärdigare hans mod och verksamhet, när arbetet hos honom föryngrar sig genom arbete? Sjelfva det obetydliga och lilla vinner, genom hans skapande hand, storhet och värde, emedan han alltid har i ögnafigte det stora, hvartill det tjenar. När den Brödlärde uti
sjelfva

fjelfva det stora endast ser det obetydliga och lilla. Icke hvad han företar, utan huru han behandlar det han företar, utmärker Vishetsälskaren. Ehvar han står eller verkar, står han alltid i medelpunkten af det hela, och ehuru långt föremålet för hans verkande, aflägnar honom ifrån sina öfriga bröder, är han likväl nära med dem förenad, genom ett harmoniskt verkande förstånd. Han möter dem der alla Ljus Hufvud råka hvarandra.

Skall jag än vidare utföra denna målning eller får jag hoppas, att det hos Eder är redan afgjort, hvilkendera af bägge dessa tafvor, som jag för Eder framställt, J villjen taga till eftersyn? Af det val J gjort emellan dessa bägge, beror det antingen man skall afstyrka Eder ifrån eller råda Eder till Universal-Historiens studium. Med de sednare har jag endast att göra; ty vid ett bemödande att blifva nyttig för de förra, torde vetenskapen alt för mycket aflägsna sig från sitt högre ändamål, och en liten vinst köpas med en alt för stor upoffring. Med Er
enig

enig om den fynpunkt, ur hvilken en Vettenskaps värde bör bestämmas, kan jag nu nalkas begreppet om sjelfva Universal-historien, som är ämnet för närvarande Föreläsning.

De upptäckter, som våra Sjöfarande gjort uti främmande haf och på aflägsna kuster, gifva oss ett lika lärorikt som förnöjande Skådespel. De visa oss Folkslag, hvilka, på olika kulturs grader, äro lägrade omkring oss, lika som barn af olika ålder stå omkring en fullvuxen man, och genom deras tillstånd erindra honom, hvad han sjelf tillförne varit och hvar ifrån han utgått. En vis hand tyckes hafva sparad dessa vilda folkstammar ända till vår tid, då vi nog framskridit i vår egen kultur, för att på oss sjelfve nyttigt använda dessa upptäckter och utur denna spegel återställa vårt slägtes förlorade början. Huru förödmjukande och forglig är icke den bild, som dessa folkslag gifva oss om vår kulturs barndom, och likväl är det ej mera den första kulturs graden, på hvilken vi se dem; menskan började i en ännu föraktligare belägenhet.

het. Vi finne ju dessa såsom ett Folk, såsom Politiska kroppar: men men-kan måste förit genom ett utomordentligt bemödande uplyfta sig till ett Politiskt Samfund.

Hvad berätta ofs nu Resbeskrifvare om dessa Vildar? Många funno de utan bekantskap med de outhärligaste konster utan järn, utan plog, ja, somliga till och med utan ägande af eld. Många stridde ännu med vilda djur om föda om hemvist, — bland åtskilliga hade språket knapt höjt sig till förståndigare ljud än djuriska läten. Här var ej en gång det så enkla Egenskapets band; där ingen kunskap om Egendom. Här kunde den slappa själen ej bevara en erfarenhet, som dagligen förnyades. Man såg vilden forglöst bortge det natlläger, hvarpå han om morgonen sofvit, emedan det ej föll honom in att han om aftonen åter behöfde sofva. Deremot var krig ibland alla, och den öfvervundna fiendens kött, icke fällan Segervinnarens belöning. Hos andra som, försedda med flera livets bekvämligheter, hade upnått en högre odlings-grad, viste slafveri och despo-

despotism en ryflig bild. Der låg man en Afrikansk Despot bortfällja fina underfåtare för en sup brånvin, här blefvo de slagtrade på hans graf, för att tjena honom i de dödas rike, här nedkastar sig den froma enfalden för en löjlig Fetisch, der för en fäflig Skräckbild. I sina Gudar målar sig menniskan. Så djupt slafveri, dumhet och vantro nedtryckte henne på det ena stället, så eländig fans hon på ett annat genom en motsatt ytterlighet eller en Laglös frihet. Altid rustad till anfall och försvar, upkrämd af hvarje buller, sträcker vilden sitt hvasfska öra åt ödemarken. Fiende är för honom hvarje nykommen, och ve den främpling! som stormen kastar på hans stränder; — ingen huslig eldstad skall der ryka för honom, icke heller den angenäma gästfriheten skänka honom vederqvickelse. Men äfven der menskan uphöjt sig från ensamhet till samhälle, från nöd till välstånd, från frugtan till ro. Huru förvånande och otrolig visar hon sig icke för våra ögon! Hennes råa smak föker glädje uti berufande, skönhet i vanställning, beröm i öfverdrift.

Sjelfva

Sjelfva hennes dygd fätter ofs i häpnad, och hvad hon kallar sin lyckfälgghet, väcker hos ofs medömkan och vämjelle.

Sådane voro vi. — Föga bättre funno ofs Cæsar och Tacitus för 1800 år sedan. Hvad äro vi nu? Tillåten mig dröja en stund vid det Tidevarf hvori vi lefve, vid nuvarande beskaffenheten af den Verld som vi bebo.

Menskelig flit har odlat den, och genom sin ihärdighet och konst öfveryunnit den motsträfviga jorden; här har den aftvungit hafvet en landsträcka, der skänkt strömar åt torra länder. Klimater och årstider har menskan förblandat, och härdat Orientens ömtoliga växter för sitt strängare luftstrek. Såsom hon förde Europa till Vestindien och Söderhafvet, så har hon låtit Asien upkomma i Europa. En ljusare himmel ler nu öfver Germaniens skogar, hvilka den starka mensko-handen nedfällde och öppnade för Sol-strålarne, och Afriens vinrankor spegla sig nu i Renströmens vågor. På des's stränder höja

höja sig folkrika städer, hvilkas inbyggare i njutning och arbete tillbringa ett lyckligt lif. Här finne vi nu menskan i fredlig besittning af sitt goda bland en million, hon, hvilken fordöm en enda granne beröfvade fömn och hvila. Den jämlikhet hon genom sitt inträde i samhället förlorade, har hon återvunnit genom Vifa Lagar. Från det blinda ödets och nödens tvång, har hon flytt till det mildare öfverenskommelsens Herravälde, och upoffrat rofdjurs friheten för att rädda den ädlare Menskofriheten. Hennes omsorger hafva på ett välgörande sätt blifvit skingrade, hennes befvär fördelade. Nu nödgas henne ej mer det befallande behofvet till plojen; nu tvingas henne ej mer någon fiende från plojen till slagfältet, att försvara fädernesland och hemvist. Med landtmannens armar fyller hon sina lador och med krigarnas vapen skyddar hon sin fosterbygd. Lagen vakar öfver hennes egendom, och hon njuter den oskattbara rättigheten, att sjelf derutur hemta kunskapen om sina pligter.

Hura

Huru många konstens upfinningar, huru många slitens underverk, hvilket ljus i alla Vetenskapers fält, ifrån den tiden menskan ej mer nödgades, att i ett bedröfligt sjelf-förfvar onyttigt förtära sina krafter, ifrån den tiden det är lemnat åt hennes fria behag, att finna hjälp emot nöden, den hon aldrig kan helt och hållet undgå; ifrån den tiden hon förvärfvat den dyrbara förmonen, att fritt råda öfver sina krafter och förmögenheter och följa sitt snilles kallelse!

Hvilken lifvad verkfamhet öfver alt, sedan de förökade begären gafvo inbillnings-kraften nya vingar, och öppnade sliten större utrymme! — De stängsel äro nedbrutne, som söndrade Nationer och Stater i en fiendelig Egoism. Nu förenar ett Verldsborgerligt band alla tänkande hufvud, och med hela sitt tidehvarfs ljus kan nu mera en nyare Galilaeus och Erasmus upplysa sitt förstånd.

Sedan Lagarne nedstego till menskliga svagheten, har menskan gått lagarne till mötes; med dem är hon blifven mera hyffad, äfven som hon med dem förvildades.

B

riska

riska straff komma med de barbariska brotten småningom i glömska; ett stort steg till förädling är gjort, att lagarne äro dygdige, fastän menniskorna ännu ej äro det. Der tvångs-pligterna lemna menskan, emottaga henne sederna. Den intet straff förskräcker och intet samvete tyglar, den håller nu anständighetens och hederns lagar innom skrankorne.

Det är sant, äfven i vårt tidehvarf, hafva många barbariska kvarlemningar utur de föregående inträngt sig, som äro foster af nycker eller våld, hvilka Förnuftets Tidehvarf ej borde bibehålla. Men huru mycket mer passande för sitt ändamål har icke mensko-förståndet omskapat äfven dessa barbariens lemningar från äldre och medeltidets sekler! Huru oskadligt, ja till och med nyttigt har hon icke gjort, hvad hon ännu ej vågat omstörta. På den vilda Feodal-Anarchiens grund uppbyggde Tyskland sitt Politiska och Kyrko-frihets system. Skuggbilden af Romersk Kejsare, som bibehållit sig på denna fidan om Apeninska bergen, gör verlden oändeligen mera godt,

godt, än dels förfärande urbild i det gamla Rom; — ty denne sammanhåller genom endrägt ett nyttigt Stats-system, då den sednare nedtryckte människors verkfärfaste krafter i en slavisk enformighet. Sjelfva vår Religion, så vanställd han än blifvit af de trolösa händer, genom hvilken hon är oss öfverlemlad, hvem kan deri misskänna Philosophiens förädlande inflytelse? En Leibnitz och Locke hafva gjort sig äfven så mycket förtjente om Christendomens Dogmer och Moral, som Raphaëls och Corregios penllar om den heliga Historien.

Ändteligen våra Stater — med hvilken innerlighet och konst äro de icke med hvarandra förenade! Huru mycket varkatigare sammanknutne genom nödens välgörande tvång, än fördom genom de högtidligaste förbund! Beständigt i rustning varande Armèer bevara nu friden och den ena Statens sjelfkärlek fätter honom till en väktare öfver den andras välfstånd. Europens Stats-sällskap tyckes vara förvandlat till en stor familj. Husfolket kunna väl

fienteligt bemöta, — men förmodligen aldrig mer i grund förstöra hvarandra.

Hvilka motsatta målningar! hvem skulle i den förfinade Europèen af det adertonde seklet tro sig finna endast en odlad broder till de gamla Celter eller nya Canadèer? All denna färdighet, konst och erfarenhet; alla dessa förnufts verk, äro underloppet af några årtusende hos menskan inplantade och utvecklade. Alla dessa konstens Under, dessa flitens Hjettemark, äro framkomne genom henne. Hvem uplifvade den ena? Hvem framlockade den andra? Hvilka tillstånd genomvandrade menskan, innan hon öfvergick från det ena Extremum till det andra, från en vild bergskräfvornas innevanare till en djupfinnig Philosoph — en stor Statsman? — Den allmenna världshistorien besvarar denna fråga. — Så obeskrifveligen olikt visar sig för oss ett och samma folk på samma landsträcka, när vi se det på särskilda tider! Ej mindre förvånande är den åtskillnad, som samtida generationer visa oss i särskilda länder.

der. Hvilken mångfaldighet i bruk, forfattningar och feder! Hvilken hafvig omväxling från mörker och ljus, från anarchi och ordning, från fällhet och elände, när vi underföka menskan, endast i den lilla verldsdelen Europa! Fri vid Themsen och för denna frihet sin egen gäldenär. Här obetvinglig mellan sina Alper, der öfvervunnen mellan sina träsk och kanaler. Vid Veichseln vanmächtig och usel, genom sin oenighet, på andra sidan Pyreneerna, [vanmächtig och usel, genom sitt lugn. Rik och lycklig i Amsterdam, utan skördar, torftig och usel vid Ebros outhärlade paradisiska fält. *) Här tvänne aflägsne folkslag genom ett verldshaf åtskilde, och genom behof, konflikt och Politiska band gjorde till grannar. Der bosatte vid en och samma ström, — oändeligen åtskillede genom en annan Liturgie. Hvad förde Spaniens magt öfver Atlantiska Ocean in i hjertat af Amerika; men aldrig öfver Tajo och Guadiana?

B 3 na?

*) Att i dessa Stater stora förändringar blifvit gjorda, sedan Författaren skref är detta allment bekant.

na? Hvad uppehåller uti Italien och Tyfkland få många Throner, och låter i Frankrike alla på en enda när förstöras *)? Universal-historien up denna fråga.

Ja äfven det, att vi nu befunno oss härstädes tillsammans, med denna grad National-Kultur, med detta språk, dessa seder, dessa Børgerliga förmoner, befunno oss med detta mått af Samvetsfrihet, är resultatet af, kan hända, alla föregående Verlds-händelser. Hela Verlds-Historien skulle åtminstone blifva nödig, att förklara detta endaste ögonblick. Att vi såsom Kristne befunno oss tillfammen, dertill fordrades, att denna Religion borde, genom oräkneliga föregående Revolutioner förberedd, framkomma från den Judiska Läran, han borde finna den Romerska Staten alldeles sådan, som han den befann, för att med ett snällt segrande lopp utbreda sig öfver verlden, och ändteligen bestiga sjelfva Kejslerliga Thronen. Våra vilda

*) Huru denna enda sedermera omförtades, blir äfven i Universal-Historien ådagalaggt.

vilda förfäder i Thyringiska skogarne, borde erkänna Frankernas öfvervälde, för att antaga deras tro. Genom sina tilltagande Rikedomar, genom Nationernas okunnighet och deras beherskares svaghet måste Klerikern blifva gynnat och förfört att missbruka sitt anseende, och förbyta sitt fridsama samvets-välde uti ett Verldfligt svärd. Hierarkien borde uti en Hildebrand och Innocentius uttöma all sin grymhet öfver Men-skoslägtet, så att det öfverhanden tagande Sede-förderfvet och den Andeliga Dispotismens Himmelskriande skandal kunde upmana en oförkräckt Augustiner-Munk, att gifva tecken till affall, och befria halfva Europa från Romerske Hierarken. — Allt detta måste föregå, om vi skulle här församlas såsom Protestantiske Kristne. Om detta skulle ske, så måste våra Fursters vapen aftvinga Carl V en Religions frid, en Gustaf Adolph måste hämnna detta fridsbrott, och en ny allmän frid befästa den för Århundraden. — Städer borde upkomma i Tyskland och Italien, som öppnade sina Portar för en nyttig flit,

fom fänderbröto lifegenskapens fjät-
trar, ryckte Dömar-stafven från okun-
niga Tyranners händer, och fätta
fig i aktning genom ett krigförande
Hanse-förbund, om handel och närin-
gar skulle blomstra, och öfverflödet
framläcka fridens konster; om Staten
skulle hedra den nyttige Landtmannen,
och genom det välgörande Medel-
ståndet, som är hela vår Kulturs
skapare, en varaktig fällhet skulle
danas för vårt slägte. Tycklands
Kejsare måste utarma sig i hundra-
åriga Krig med Påfvar, med egna
Vafaller och afundsama Grannar.
Europen borde aflasta sitt farliga öf-
verflöd i Asiens Grafvar, och den
trofuga Länsadeln förblöda sin up-
rors-ande uti en mordisk näfve-rätt
och heliga färder till det förlofvade
Landet, m. m. — om det förvirrade Kaos
skulle reda sig, och Statens stridan-
de makter skulle hvila uti den lyck-
liga jämvigt, för hvilket vårt nu va-
rande lugn är belöningen. Om vår
förnuftiga Ande skulle slå sig igenom
den okunnighet, hvori Andligt och
Verdfligt tvång höll honom fången,
så borde den länge qväfda Lärdoms-
tel.

telningen å nyo utspricka ibland defs
 urfinnigaste förfölljare, och en Al
 Mamum erfätta vetenskaperna det
 röfveri en Omar emot dem föröfvat.
 Barbariets odrägliga elände borde
 nödga våra Förfäder från de Blodi-
 ga Guds-domar till menckliga Dom-
 stolar, förödande farfoter återföra
 den förvillade Läkar-koniten till Na-
 turens betraktande. Munkarnas lätt-
 ja borde, för det onda deras verk-
 samhet åstadkommit, på längre af-
 stånd bereda en erfättning, och de-
 ras Profana flit i Klofren bibehålla
 de skingrade lemningarne af Augusti
 tidevarf, ända till Boktryckar-kon-
 stens upfinning. Genom Graekiska
 och Romerska snilleverk borde de
 Nordiska Barbarers nedtryckta ande
 uplyfta sig, och lärdomen ingå ett
 förbund med Mufer och Gracer, om
 den skulle finna vägen till hjertat,
 och förtjena namn af Mencko-up-
 fostrare. Men hade väl Grekland
 födt en Thucydides, en Plato, en
 Aristoteles, eller Rom kunnat upvi-
 sa en Horatius, Cicero, Livius och
 Maro; om bägge dessa Stater ej up-
 nått den höjd af Politiskt välstånd,

som de verkligen innehade; med ett ord, om ej deras hela Historia hade förtgått, huru många upfinningar, upptäckter, Stats- och Kyrko-Revolutioner borde icke sammanträffa, för att gifva denna spåda teltning af Vettenskaper och Konster tillväxt och utsträckning? Huru många krig borde icke föras, huru många förbund ingås, brytas och å nyo stadfästas; innan Europa bragtes på den Frids-grundfatts, som ensam unnar, så väl Stater, som des Inevånare, att rikta sin upmärksamhet på sig sjelfva; och att förena sina krafter till ett förståndigt ändamål?

I sjelfva samhälls - lefnadens dagliga förrättningar, kunne vi ej undgå, att vara framfarna århundradens gäldenärer. De olikligaste mensklighetens perioder skatta till vår odling, såsom de aflägsnaste verldsdelar till vår vällefnad. De kläder vi bära, kryddorne på vår mat, penningarne, för hvilka vi köpa dem; många våra kraftigaste Läke-medel, och äfven så många medel till vårt förderf; — förutsätta icke de en Kolumbus, som upptäckte Amerika,

merika, och en Vasco de Gama, som omfeglade på yttersta udden af Africa.

En lång kedja af händelser kan altfå updragas, från det närvarande ögnablicket till menskoslägtets början, hvilka sammanhånga såsom orsak och verkan. Hel och hållen kan endast ett oändeligt förstånd fatta den, för menskan äro trångare gränser satte. 1) Hafva oräkneligen många af dessa händelser aldrig ägt något menkligt vittne, eller äro de ej genom något tecken förvarade. Hit höra alla, som tilldragit sig före sjelfva menskoslägtets och tecken-konstens upfinning. Tradition är källan till all Historia, och traditionens Organ är språk. Hela Epoken för språken, så rik på följder för Verlden den ock varit, är för Verlds-Historien förlorad. 2) Men sedan språk var upfunnit, och derigenom möjlighet gafs, att uttrycka och med andra meddela skedda ting; så skedde detta meddelande, i början, genom den osäkra och föränderliga vägen Fornfägen, eller muntlig berättelse. Från mun till mun fortplantade sig en sådan hän-

händelse genom flera mans-åldrar, och då den gick genom medel, som förändra och blifva förändrade: så borde den äfven själf undergå dessa förändringar. Den lefvande Traditionen eller muntliga berättelsen, är derföre en ganska otillförlitlig källa för Historien, följakteligen äro alla händelser för Ikrifkonstens bruk så godt som förlorade för Historien. 3) Men själfva det ikrefna är ej oförgångligt; oräkneligt många af ålderdomens minnes-märken, har tid och händelser förstört, och endast få ruiner hafva från forntiden blifvit räddade till Boktryckar-konstens tidehvarf. Den största delen är onekligen, jämte de resultatet den skulle gifva oss, förlorad för Verlds-Historien. 4) Ändteligen ibland de få, som tiden skonat, är det största antalet vanställt och oigenkänneligt, genom deras Författares Passioner, oförstånd och ofta genom själfva deras snille. — Mistroendet upvaknar vid de ällsta Historiska Minnes-märken, och lemnar oss ej en gång vid själfva samtidens Krönikor. När vi afhöre vittnen öfver en händelse, som

fom tilldragit sig i våra dagar, och bland menikor, med hvilka vi lefve, och i samma Stad som vi bebo; och vi af deras motfågande berättelser, hafva möda att utleta sanningen, hvad tillförfigt kunne vi då hyfa till nationer och tidevarf, som genom olikhet i seder äro vidare skiljde från oss, än genom deras årtusende? Den obetydliga summa af händelser, som, efter alla hittills gjorda afdrag qvarblifver, är ämnet till Historien i des vidsträcktaste bemärkelse. Hvad och huru mycket af detta Historiska ämne, hörer nu till Universal-Historien?

Utur hela summan af dessa händelser, utväljer Universal-Historien endast sådana, som på Verldens närvarande belägenhet och nuvarande generation ägt en väsentlig, ovederlägglig och lätt bevislig inflytelse. Ett Historiskt Datums förhållande till närvarande Verlds-författning, är alltså det, hvarpå måste hafvas afseende vid materialiers samlande för Verlds-Historien.

Verlds-Historien utgår således från en princip, som är gerad motfatt

fatt Verldens början. Händelsernas verkliga följd nedstiger från tingens ursprung till deras närvarande ordning. Universal - Historie - skrifvaren utgår från det nyaste Verlds - läget tillbaka till händelsernas ursprung. När han från det löpande året eller århundradet i tanken upstiger till det nästföregående, och ibland de händelser, som detta sednare bjuder honom anmärker dem, som innehålla förklaring till de nästföljande; när han iteg för iteg har fortsatt denna gång, icke till Verldens början; ty dit leder honom ingen vägvisare, utan till minnes - märkenas början; då står det i hans fria behag, att vända tillbaka på den utstakade vägen, och vid desse upptecknade händelsers ledtråd, ohindrad och lätt nedstiga från början af ålderdomens minnesmärken intill de nyaste tidevarf. Detta är den Verlds - Historia som vi hafve, och som nu skall för Eder föredragas.

Emedan Historien beror, af källornas rikedom eller brist, få måste få många luckor upkomma i Verlds - Historien, som det i traditionen gifves

ves toma fält. Så likformigt, nödvändigt och bestämdt verlds-förändringarne härleda sig från hvarandra, så tillfälligt och afbrutet blifva de i Historien sammanfogade. Här-af upkommer ett synbart misförhållande emellan Verldens och Verlds-Historiens gång. Denne kunde man likna vid en jämt flytande ström, men hvaraf endast här och där en våg blir i Verlds-Historien uplyst.

Då det lätt kan hända, att en afslagsnare verlds-händelses sammanhang med det löpandet årets tillstånd snarare faller i ögonen, än den förbindelse, hvori den står med de händelser, som föregingo eller dermed voro samtida; så är det äfven oundvikligt, att händelser, som på det nogaste låta förena sig, med den nyaste tiden icke fällan synas isolerade i den tidsperiod, till hvilken de egentligen höra. Ett factum af detta slag skulle till exempel Kristendomens ursprung vara, och i synnerhet den Kristliga sedolärans. Kristendomen har i Verldens närvarande gestalt, en så mångfaldig del, att dess upkomst blir ett gan-

ska viktigt factum för Verlds-Historien. Men hvarken i den tid den visste sig, icke heller bland det folk han upkom, finnes i brist af källor en tillfredsställande förklarings-grund till des ursprung *). — På detta fätt skulle vår Verlds-Historia ej blifva annat, än en samling af fragmenter, och alldeles icke förtjena namn af Vetenskap. Men nu kommer henne det Philosphiska förståndet till hjälp och i det, detta genom konstiga länkar förenar dessa fragmenter, uphöjer det samlingen till ett system, till ett förnuftigt sammanhängande helt. Des kreditif härtill ligger i Naturlagarnas likformighet och oföränderliga enhet och det menckliga lynnets; hvilken enhet är orfaken, att den aflägnaste ålderdomens händelser under sammanlopp af dylika yttre omständigheter åter inträffa i de nyaste tiderna. Således kan af de
nyaste

*) Denna tillfredsställande förklaringsgrund kan så mycket mindre finnas uti Verlds-Historien som Kristendomens ursprung, ej är någon följd af Verlds-händelserna, utan den måste sökas uti den heliga Historien.

nyaste händelser, som ligga inom vår anmärknings-krets, en flutatts dragas, och ett ljus spridas öfver dem, hvilka så långt tillbaka händt, att de förlora sig i den mörka tiden. Den methoden, att fluta enligt Analogien, är, såsom i allt annat, äfven uti Historien, ett betydande hjälp-medel; men den bör rättfärdigas genom ett viktigt ändamål, och användas med lika stor varsamhet som urskillning.

Icke länge kan Vishets-älskaren uppehålla sig vid Verlds-Historiens ämne, innan en ny drift hos honom röjer sig, som eftersträfvar öfverensstämmelse, och oemotståndeligen upmanar honom, att förlikna allt med sin förnuftiga natur, och uplyfta hvarje honom förekommande syn till den högsta verkan han känner, till en tanke. Ju oftare och med ju lyckligare framgång han förnyar detta förlök, att sammanbinda det förbigångna med det närvarande; desto benägnare blir han att förena såsom medel och affigt, hvad han sett, följa på hvarandra, såsom or-

C fak

fak och verkan. Den ena händelsen efter den andra börjar nu i hans förefällning undandraga sig det blinda måfå, — den laglösa friheten, och ställa sig i ordning, såsom en passande del till ett öfverensstämmande helt. Snart förefaller det honom svårt, att öfvertala sig, att denna följd af händelser, som i hans förefällning antog så mycken regelbundenhet och affigt, skulle i sjelfva verket sakna dessa egenskaper; det faller honom svårt att återgifva åt den blinda nödvändighetens herravälde, det som genom förståndets länta ljus hade börjat få en så leende gestalt. Han hemtar då denna harmoni från sig sjelf, och flyttar den utom sig på tingens ordning, det är, han skaffar ett förnuftigt ändamål i verdens gång och en Theologisk Grundfatts för Verlds-Historien. Med denna genomvandrar han henne ännu en gång, och pröfvar derefter hvarje händelse, som denna stora Skådeplats för honom framvisar. Han ser den genom tusende instämmande facta bekräftad — och genom äfven så många bestridd.

Men

Men få länge uti Verlds-händelsernas kedja ännu viktiga förenings-länkar fela, få länge ödet ännu tillbaka håller sitta förklaringen öfver få många facta, anser han denna fråga för obefvarad. Och den meningen får öfverhand, som tillbjuder förståndet en högre tillfredsställelse och hjertat en större Lyckfalighet.

Det fordrar väl ingen erindran, att en Verlds-Historia efter den sednare Planen endast bör väntas i de sednaste tider. Ett förtidigt användande af detta stora händelsernas mått skulle lätt kunna förleda Historieforskaren, att våldföra sitt ämne, och alltjemt aflägsna denna lyckliga Epok för verlden, i det han ville förhastad den samma. Men aldrig förtidigt kan upmärksamheten dragas till denna så ljusfulla, men försummade sida af Verlds-Historien, hvaregenom hon fästar sig vid det högsta föremålet för allt menckligt bemödande. Redan den tyfta åftigten af detta, låt vara, endast möjliga syftemål, måste gifva Forskarens flit, en uplifvande upmuntran och en ljuf belöning.

ning. För honom blir äfven det ringaste bemödande viktigt, när han befinner sig på den vägen eller ock endast deråt leder en sednare efterföljare, att uplösa Verlds-ordningens Problem, och igenfinna den Högste Anden i dess skönaste verkan.

Och på detta fätt behandlad, skall Verlds-Historiens Studium blifva Eder ett lika angenämt som nyttigt arbete. Hon skall tända ljus i Ert förstånd och en välgörande Enthusiasm i Edra hjertan, hon skall afvänja Er själ från den låga och obetydliga åsigten af Moraliska ting, och i det hon för Edra ögon redigt framlägger den stora taflan af tider och folk, skall hon förbättra ögonblickets förhastade beslut, och självkloketens inkränkta omdömen. I det hon vänjer menniskan, att inbegripa sig med hela den framfarna tiden, och att med sina slutfattser framila i det aflägsna tillkommande, så dölljer hon gränforna för födelse och död, som så trångt och tryckande omsluta mensko-lifvet. Så utsträcker hon, genom en Optisk irring

irring, hennes korta varelse uti ett oändeligt rum, och låter individuen oförmärkt öfvergå till hela släktet.

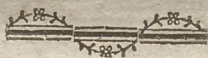
Menniskan förändrar sig och flyr från skådeplatsen, hennes meningar fly och förändra sig med henne. Historien ensam blir oförändrad kvar, en alla tiders och folkslags odödliga Medborgarinna. Såsom den Homeriske Zeus beskådar hon med lika lugna blickar Krigets blodiga bedrifter, och de fridama folkslag, som menlöft föda sig af sina hjordars mjölk. Huru oregelbundet människans frihet tyckes tillstålla Verlds-loppet, ser hon likväl med lugn på det förvirrade spelet; ty hennes vidtforfkande blick upptäcker redan på afstånd, hvarest denna så regellöst utsväfvande friheten, blir ledd af nödvändighetens band. Hvad hon dölljer för en Hildebrands och Kromvells plågade Samveten, det åkyndar hon att uppenbara för Menskligheten — att den härfklyftna menskan kan väl fullfölja nedriga siftemål, men ovetande befordrar förträffeliga. —

Intet fallskt fken kan förvilla henne, ingen tidens fördom förföra henne, ty hon uplefver alla tings sista öde. Allt det som uphört, har för henne lika kort tid varat, hon förvarar den förtjenta Olivekransen frisk — och nedbryter den Obelisk, som fåfängan upreste. I det hon ådagalägger de fina driffjädrar, hvarigenom naturens stilla hand, redan från verdens början, planfullt utvecklade människans krafter, och noggrant utviser, hvad som i hvarje Period är vunnit för denna stora natur-plan, så återställer hon den sanna måttflocken för Lycksalighet och Förtjenst, som den rådande opinionen i hvarje århundrade förfalskade. Hon befriar oss från ålderdomens öfverdrifna beundrande, och den barnliga längtan efter framfarna tider; och i det hon gör oss upmärksamma på våra egna fördelar, tillåter hon oss icke åter önska oss de högtprifade Alexanders och Augusti gyllene tider.

Att framskaffa vårt menckliga århundrade, hafva, utan att veta eller

eller åsyfta det, alla föregående Tidedvarf bemödat sig. — Våra äro alla de skatter, som flit och snille, förnuft och erfarenhet, under Verldens långa ålder ändteligen hunnit samla. Af Historien lären J först på dem fätta ett värde, som yana och oklandrad besittning vanligen beröfva vår tacksamhet. Kostbara dyra skänker, som kostat de bästa och ädlaste menskors blod, som hafva måst förvärfvas genom så många generationers svåra möda! Och hvilken ibland Eder, hos hvilken ett ljust förstånd förenat sig med ett känslö-ömt hjerta, skulle kunna erindra sig denna höga förbindelse, utan den tyfta önskan, att till ett kommande slägte betala den skuld, han ej mer kan godtgöra de framfarna. En ädel längtan bör hos oss upläga, att af egna medel gifva ett bidrag till det rika arf af sanning, sedlighet och frihet, som vi fått af Förfäderna, och ansefligen tillökt, öfverlemna det åt efterkommande, och fästa vår flyende varelse vid denna oförgångliga kedja, som sträcker sig genom alla

mensko-åldrar. Ehuru skiljaktig än Eder bestämmelse kan blifva i det Borgerliga samhället, kunnen i likväl alla något dertill skatta. Hvarje förtjenst är en öpnad bana till odödlighet, till den sanna odödligheten, menar jag, hvarest gerningen lefver och framilar, fastän uphofs-mannens namn skulle stå tillbaka eller komma i glömska.

Om

Känslan af det Höga.

„Ingen menniska måste, *)“ säger Juden Nathan till Dervischen, och detta uttryck är sant, i en vidsträcktare bemärkelse, än mången torde medgifva. Villjen är människans Speciela karakter, och sjelfva förnuftet är endast dess eviga regel. Hela naturen handlar förnuftigt. Menniskans enda prèrogatif är, att hon har medvetande deraf, och med vilja handlar förnuftigt. Alla andra ting måste, människan är ett väsende som vill.

Just derföre är intet så ovärdigt för en menniska, som att lida våld, ty våld tillintetgör hennes värdighet. Den som våldför ofs, förföker intet mindre, än att beröfva ofs vår menklighet; och hvilken som fegt låter sig våldföras, bortkastar sitt mennisko-värde. Men detta anspråk på befrielse från allt slags våld, tyckes förutsätta ett Vä-

C 5 fende,

*) Uti Lessings Nathan der Weise.

fende, som äger nog makt, att jaga från sig all annan makt. Finnes det åter hos ett Väfende, som i krafternas rike ej innehar högsta rummet; få uppkommer deraf en olycklig strid, emellan des's drift och förmåga.

Uti detta tillstånd befinner sig menniskan. Omgifven af oräkneliga krafter, som äro henne öfverlägsne, och spela hennes mäktare, gör hon, genom sin natur, anspråk på oberoende eller att af ingen lida våld. Genom sitt förstånd ökar hon väl konstigt sina naturliga krafter, och till en vis punkt lyckas det henne verkligen, att Physice blifva Herre öfver allt Physiskt. Emot allt, säger ordspråket, gifs det botmedel, utom emot döden; men detta enda undantag, om det verkligen få är, i den strängaste bemärkelsen, skulle borttaga hela begreppet af menniska. Hon kan alldrig mer vara det Väfende som vill, om det blott gifves ett enda fall, då hon oundvikeligen måste hvad hon icke vill. Detta enda förskräckliga, hvad hon endast

daft måste och icke vill, skall
 likt ett spöke följja henne, och så-
 som det verkligen inträffar hos de
 mesta svaga menniskor, öfverlemnna
 henne åt en blind Phantasis skräck-
 bilder. Hennes berömda frihet är
 absolut intet, så snart den blott i
 en enda punkt är bunden. Kultu-
 ren skall fätta menniskan i frihet,
 och vara henne behjelpig, att up-
 fylla hela sitt begrepp, eller att i
 alla affeenden vara menniska. Den
 skall följakteligen göra henne skick-
 lig, att försvara sin villje; ty men-
 niskan är ett väsende som vill.

Detta är på tvänne sätt möjligt.
 Realistiskt, när menniskan låter
 våld emot våld, när hon såsom na-
 tur beherrsakar naturen. Eller Idea-
 listiskt, när hon träder utur natu-
 ren, och således i anseende till sig,
 tillintet gör begreppet af våld. Det
 som förhjelper henne till det förra,
 kallas Physisk Kultur. Menni-
 skan utvecklar och odlar sitt förstånd
 och sina sinnliga krafter, för att
 kunna nyttja Natur-krafterna enligt
 deras egna Lagar, antingen till
 verk-

verktyg för sin villje, eller att fätta sig i fäkerhet för deras verkningar, som hon ej kan leda. Men Natu-rens krafter låta endast leda eller beherrska sig till en vifs punkt. Utom denna punkt undandraga de sig människans makt, och fätta henne under deras välde.

Nu vore det således allt med hennes frihet, om hon ej väre skicklig till någon annan än Physisk odling. Men hon skall utan undantag vara människa, följakteligen uti intet fall lida något emot sin villje. Om hon därför ej mer kan fätta någon jemlik Physisk kraft emot de Physiska krafterna, så blir henne ej annat öfrigt, för att icke lida våld, än att helt och hållet uphäfva ett förhållande, som är henne så skadligt, och ett våld, som hon i sjelfva verket måste lida, genom sitt begrepp till intet göra. Men att genom begreppet tillintet göra ett våld, betyder intet annat, än att frivilligt underkasta sig detsamma. Den Kultur, som gör människan dertill skicklig, kallas den Moraliska.

Den

Den Moraliskt odlade människan, och endast denna, är alldeles fri. Antingen är hon såsom makt naturen öfverlägsen, eller instämmer hon med honom. Intet af det som Naturen emot henne utöfvar är våld; ty innan det kommer till henne, har hon redan gjort det till sin egen handling; och den Dynamiska naturen hinner henne aldrig; ty hon skilljer sig frivilligt vid allt, som skulle kunna träffa henne. Men denna sinnes-författning, som Moralen kallar resignation, och Religionen yrkar under namn af öfverlättande åt förfynens behag, fordrar redan, såframt den skall vara en verkan af fritt val och öfverläggning, vida större klarhet i tänkande och energi uti villjen, än människor i allmenna lefvernet pläga besittja.

Lyckligtvis är icke blott i människans förnuftiga natur ett moralisk anlägg, som genom förståndet kan blifva utveckladt, utan i själfva hennes sinnlig-förnuftiga, det är hennes menkliga natur, befinnes äfven en Esthetisk riktning dertill, som
väckt

väckt af vissa föremål, kan, genom känslornas renande, blifva cultiverad ända till denna idealistiska sinnes-uplyftning. Detta enligt sitt begrepp och väsende idealistiska *) anlägg, — som likväl sjelfva Realisten i sin lefnad ådagalägger, fastän han i sitt system det förnekar, — är ämnet för närvarande afhandling.

De utvecklade känslorna för det sköna äro väl tillräcklige, att till en viss grad göra oss oberoende af naturen, såsom en makt, ett Sinnelag, som hunnit till den förädling, att det mera röres af tingens form, än af ämnet, hvaraf de bestå, — och utan allt affeende på besittning hemtar ett fritt välbehag af blotta reflexionen öfver tingens utseende, eller lätt att förete sig; — ett sådant Sinnelag bär inom sig en innre lifvets fullhet, som alldrig kan förloras, och emedan det ej har nödigt, att till-
egna

*) Såsom i allmänhet intet kan med rätta kallas idealistiskt, utan det som en fullkomlig realist i sjelfva verket ovetande utöfvar, och endast genom en inconfvens nekar.

egna sig de föremål, uti hvilka det lefver (eller genom hvilka dessa angenäma känslor förorsakas och njutes). Så löper det ej heller fara, att blifva dem beröfvad. Men ändteligen fordrar detta vackra utseendet en kropp, på hvilken det visar sig, och således, så snart ett behof äfven efter blott ett skönt utseende besinnes hos menniskan, blir desutom ett behof af föremålens varelse, och vår tillfredsställelse är följakteligen ännu beroende af naturen, såsom en makt, hvilken befäller öfver allt varande, eller öfver tingens existans. Det är nemligen något helt annat, om vi känna längtan efter sköna och goda föremål, eller om vi blott längta, att de närvarande föremålen vore sköna och goda. I det sednare fallet kan hjertats högsta frihet äga bestånd, men icke i det förre; att det närvarande vore skönt och godt, kunne vi fordra, men att det sköna och goda måtte vara närvarande, kunne vi endast önska. Den sinnes-författning, för hvilken det är likgiltigt, om det sköna, goda och fullkomliga existerar;

existerar; men med yttersta frägnhet fordrar, att det som existerar, skall vara skönt, godt och fullkomligt, kallas förnämligast stor och hög, emedan den innehåller alla en skön karakters realiteter, utan att dela dess inskränkning eller brister.

Det är ett kännetecken på goda och sköna, men tillika svaga själar, att outhärligen påstå existansen af deras moraliska Idéaler, och att hjerteligen bedröfva sig öfver de hinder, som dervid möta. Sådana menniskor fätta sig uti ett plågsamt beroende af händelsen eller ödet, och man kan förut om dem föräkra, att de i Moraliska och Esthetiska saker gifva för mycket rum åt Materien, och hålla icke de högsta Karakters- och smaks-profven. Det Moraliskt felaktiga skall ej förorsaka oss lidande, emedan det alltid mer vittnar om ett otillfredsställdt behof, än en oupfylld fordran. Detta måste hafva en modig affect till ledsagare, och snarare stärka och i sin kraft befästa Karaktern,

rakteren, än göra honom nedflagen och olycklig.

Tvenne Genier gaf oss Natu-
ren till Ledfagare genom lifvet, den
ena umgängsam och huld förkortar
för oss den mödfama refan genom
sitt muntra spel, gör nödvändig-
hetens kedjor lätta, och förer oss
under skämt och nöjen till de farli-
ga ställen, der vi som rena Andar
måste aflägga allt kroppsligt, ända till
fanningens kännedom och pligternas
utöfning. Här lemnar han oss, ty
endast sinne-verlden utgör des om-
råde, utom denna kunna ej des jor-
diska vingar föra honom. Men nu
framträder den andra tyft och alf-
varsam, och med en väldig arm fö-
rer oss öfver det ryfliga djupet.

I den förra af dessa Genier igen-
känner man känslan af det Sköna,
och i den sednare känslan af det
Höga. Skönheten är väl redan ett
uttryck af frihet, men icke af
den, som uplyfter oss öfver Natu-
rens makt, och befriar oss från all
kroppslig inflytelse, utan den som

D vi

vi njute inom naturen, såsom menniskor.

Vi känne oss fria vid skönheten, emedan sinnliga driften harmonierar med förnuftet. Vi känne oss fria vid det höga, emedan sinnliga driften ej har någon inflytelse på förnuftets lagstiftning; emedan anden här handlar, som stode han under inga andra än sina egna Lagar.

Känslan af det Höga är en blandad känsla. Den är sammanfatt af något som smärtar; hvilket i sin högsta grad yttrar sig i skräckrytning och af något som förnöjer, hvilket kan stiga ända till förkjusning; och fastän den egenteligen ej är sinnligt nöje, blir den likväl af alla finstämda Själur högre aktad än all sinnlig förnöjelse.

Denna förening af tvenne fridiga intryck uti en enda känsla, beviser vår moraliska Sjelfständighet på ett ovederläggenligt sätt. Ty då det är absolut omöjligt, att ett och samma föremål kan i anseende till oss stå uti tvenne motsatta förhållanden,

den, så följer deraf, att vi sjelfve måste stå uti tvänne färskilta förhållanden till föremålet, följaktligen att tvänne motsatta naturer måste hos oss vara förenade, hvilka vid föreställningen deraf, finna sig på ett alldeles motsatt sätt intresserade. Vi erfare således genom känslan af det Höga, att vår själs tillstånd icke nödvändigt rättar sig efter sinnenas tillstånd. Att Natur-lagarne icke nödvändigt äro äfven våra lagar, och att vi hafve inom oss en sjelfständig princip, som är oberoende af alla sinnliga rörelser.

Det höga föremålet är af dubbel beskaffenhet. Vi hänföre det antingen till vår fattnings-kraft och förmå ej deraf göra oss ett begrepp eller en bild, eller vi hänföre det till vår lifskraft, och betrakte det såsom en makt, emot hvilken vår egen försvinner och blir till intet.

Men fastän vi både i det ena och andra fallet, i anledning här af få den smärfama känslan af vår inkränkning, så undfly vi likväl ej

det Höga föremålet; utan blifva fast-
mer med en oemotståndlig kraft dragne
till det samma. Skulle väl detta va-
ra möjligt, om gränforna för vår
Phantasi tillika vore gränforna för
vår fattnings-kraft, skulle vi väl
gerna villja vara erindrade om Na-
tur-krafternas allmagt, om vi ej
derjämte hade något annat i ögna-
figte än det, som kan blifva deras
rof. Vi förlusta ofs öfver det sinn-
ligt oändeliga, emedan vi kunne tän-
ka, hvad våra sinnen ej mer kunna fat-
ta, och förståndet ej mer begriper. Vi
blifve uplivade af det förfärliga, eme-
dan vi kunna villja, hvad sinnliga drif-
ten afskyr och förkasta hvad den begär.
Gerna låte vi inbillnings-kraften spela
mästare i sinne-verlden, ty hon är dock
ej annat än blott en sinnlig kraft,
som segrar öfver en annan. Men
till det absolut stora inom ofs, kan
naturen med hela sin gränslöshet all-
drig hinna. Gerna underkasta vi
vår varelse och vårt välstånd den
Physiska nödvändigheten; ty den er-
indrar ofs derjämte, att den intet
har att befalla öfver våra grund-
fattfer. Menniskan är i den Physi-
ska

ska naturens hand, men människans villje är i hennes eget våld.

Och på detta fätt har naturen betjent sig af ett alldeles finnligt medel, för att underrätta oss, att vi äro mer än blott finnlige. Så visste han, att nyttja sjelfva känslan, för att leda oss på spåren till den up-täckten, att vi äro ingenting mindre än slafviskt undergifne känslornas välde. Och detta är en helt annan verkan än den, som genom det Sköna kan åstadkommas, genom det i sjelfva verket existerande Sköna; ty för det Ideal-Sköna måste äfven det höga stå tillbaka. Vid det Sköna sammanstämma förnuft och finnlighet, och endast för denna sammanstämmelse skull är det så intagande för oss. Genom skönheten enfam skulle vi alltså i evighet alldrig erfara, att vi äro skicklige och bestämde, att förhålla oss och verka, såsom rena intelligenser eller förståndiga väsenden.

Deremot vid det Höga sammanstämma icke förnuft och finnlighet,

och just i denna fridighet emellan bägge befinnes den kjusnings-kraft, hvarmed det så häftigt rörert vårt hjerta. Den Physiska och Moraliska menniskan blifver här på det strängaste skilljde ifrån hvarannan. Ty gerad vid sådana föremål, der den förra känner sin inkränkning, erfär den sednare sin kraft, och blir oändeligen uphöjd just genom detsamma, som trycker den andra till jorden.

Lät ofs antaga, att någon ägde alla de dygder, hvilka förenade utgöra en Skön Karakter. — Som finner sin vällust i utöfningen af rättvisa, välgörande, måttlighet, ständaktighet och trohet, alla pligter, som hans omständigheter ålägga honom, blifva för honom ett lätt spel, och lyckan gör ingen af de handlingar svår, hvartill hans menniskovänliga hjerta kan upmana honom, för hvem skulle ej denna sköna harmoni emellan natur-driften och förnuftets föreskrifter finnas förkjuifande, och hvem skulle kunna annat än älska en sådan man? Men kunne

ne vi väl med all vår tillgifvenhet för honom vara förfäkrade, att han verkligen är dygdig, och att det i allmenhet gifs någon dygd? Ty om denna man äfven blott efterfräfvade angenäma känslor, kunde han, utan att vara en dåre, alldeles icke handla annorlunda, och han måste vara fiende till sitt eget intresse, om han ville vara laffull.

Det kan hända, att källan till hans handlingar är ren; men det må han afgöra med sitt eget hjerta, vi se intet deraf. Vi se honom intet mer göra, än hvad äfven den endast kloke mannen borde iakttaga som gör nöjet till sin Gud. Sinneverlden förklarar alltfå hela Phenomenet af hans dygd, och vi behöfve ej, utom den samma, se ofs om efter någon annan grund dertill. Men lät denna samma man hastigt råka i en stor olycka. Lät honom helt och hållit förlora sin egendom, sitt goda namn och ryckte, sjukdomar angripa honom, döden bortrycka den han älskar, och alla des vänner i nöden öfvergifva honom.

I detta tillstånd upföke man honom åter, och fordre af honom äfven som olycklig, alla de dygder, hvartill han, såsom lycklig var så bereddwillig; igenfinner man honom i detta afleende alldeles densamma; har fattigdomen ej minskat hans välgörande, otack hans tjenstfärdighet, smärtan hans jemna sinnelag, egen olycka, hans deltagande i andras lycka m. m. märker man förändringen af hans omständigheter uti hans utseende, men ej i hans upförande, i materien, men icke i formen af hans handlingar, då, i fanning, är ingen förklaring tillräcklig genom natur-begrepp (enligt hvilka det är alldeles nödvändigt, att det närvarande såsom en verkan, grundar sig på något föregående såsom orsak) emedan intet kan vara mera motfägande, än att verkan skulle blifva densamma, sedan orsaken förändrat sig till motfattsen af hvad den var. Man måste alltså afstå ifrån hvarje naturlig förklaring: Man måste helt och hållit låta bli att härleda upförandet ifrån tillståndet, och förflytta grunden till det förra,

förra, utur den Phyfiska Verldsordningen uti en helt annan, hvilken förnuftet med fina idèer väl kan upnä; men förståndet (eller den förmågan att föreställa sig sinnliga föremål) med sina begrepp ej kan fatta. Denna upptäckt af absolut moralisk förmåga, som icke är bunden vid något naturvilkor, ger åt den svärmodiga känsla, hvaraf vi vid åsynen af en sådan menniska blifva anfallne, den alldeles osäjlige förkjusning, som tillhör det Höga, och ingen sinnlig lust eller förnöjelse, vore den än så förädlad, kan göra det Höga stridig.

Det Höga förkaffar ofs således en utgång utur den sinnliga världen, hvari det sköna så gerna ville beständigt hålla ofs fångne. Icke småningom (ty det gifs ingen öfvergång från beroende till frihet) utan hastigt och genom en skakning rycker det den sjelfständige Anden utur de nät, hvarmed den förfinade sinnligheten honom insnärde och desto starkare fastbinder, ju genomskinligare de äro knutne.

När hon, (Sinnligheten) genom en veklig smaks omärkliga inflytelse, alldrig så mycket befekrat menniskorna, — när det lyckats henne, att under den förföriska masken af Andelig skönhet, intränga sig i den Moraliska Lagstiftningens innersta rum, och der uti sjelfva källan förgifta maximernas helighet; Så är ofta en enda hög rörelse tillräcklig, att sönderflita dessa bedrägeriets snaror, att på en gång återge den fängslade anden dess hela snällkraft (elasticitet) meddela honom en uppenbarelse om sin sanna bestämmeelse, och åtminstone för ett ögnablick påtvinga honom en känsla af sitt värde. Skönheten har under Gudinnan Calypsos bild förkjusat Ulysses tappre son, och genom sina behags makt håller hon honom i lång tid fången på sin Ö. Länge tror han sig dyrka en odödig Gudomlighet, då han likväl endast låg i vällustens armar, men en känsla af det Höga, griper honom hastigt under Mentors gestalt, han erindrar sig sin bättre bestämmeelse, kastar sig i vågarna och blir fri.

Det

Det Höga äfven som det Sköna är ganska frikostigt utbredd öfver hela naturen; och känslförmåga för bägge tilldelad alla människor. Men telningen härtill utvecklar sig olika, och måste genom konsten underhjälpas. Naturens syftemål har redan det med sig: att vi först skulle upföka Skönheten, medan vi ännu fly för det Höga. Ty skönheten är vår Sköterska i barna-åren, och hvad mera är, skall föra oss från Naturens råhet till förädling. Men fastän hon är vår första kärlek, och vår känslförmåga för henne alldeles först utvecklar sig, så har likväl naturen förjt därför, att den långsamare mognar, och till sin fulla utveckling afbidar förståndets och hjertats formerande. Uppnådde smaken sin fulla mognad, innan sanning och fedlighet voro på en bättre väg inplantade i våra hjertan, än det genom henne kan ske, så skulle sinnligheten evigt blifva gränsen för vårt bemödande, vi skulle hvarken i våra begrepp eller i våra tänkesätt gå utom henne, och hvad inbillningskraften ej kunde framställa, skulle ej heller

heller hafva någvn ræalitet för oss. Men lyckligtvis ligger det redan i Naturens inrättning, att, fastän smaken först blomstrar, är han likväl den sista af vår själs-förmögenheter, som får sin fullkomliga mognad. Under denna mellantid vinnes nog ledighet, att inplanta en rikedom af begrepp i hufvudet, och en skatt af grundsattser i hjertat, och derpå i lynnerhet äfven utur förnuftet utveckla känsl-förmågan för det Stora och Höga.

Så länge menniskan endast var den fysiska nödvändighetens slaf, ännu ej funnit någon utgång utur behofvens trånga krets, och ännu ej hade aning om den höga andefriheten i sitt bröst, så kunde den obegripliga naturen endast erindra henne om sin inkränkta föreställnings-kraft, och den förderfvande naturen endast om hennes fysiska vanmakt. Hon måste således med klenmodighet gå förbi den för-ra, och med förkräckelse vända sig ifrån den sednare. Men knapt ger den fria betraktelsen henne ledighet för

för natur-krafternas blinda tvång, och knapt upptäcker hon i denna flod af Phenomener något qvarblifvande uti sitt eget väfande, förr än de vil- da natur-mafforna omkring henne, börja att tala ett helt annat språk till hennes hjerta, och det relativt stora utom henne, blir den Spegel, hvori hon upptäcker det absolut stora inom sig. Oförfärad och med ett rysligt nöje nalkas hon nu dessa sin inbillnings-krafts skräcke-bilder, och upbodas med flit hela denna förmågas-kraft, att framställa det sinnligt oändliga, för att, i fall hon vid detta förfök skulle förlora sig, desto lifligare känna sina Idéers öfverläghenhet öfver det högsta, som sinnligheten kan åstadkomma.

Uptäckten af gränslösa höjder och afstånd, det vida Ocean vid hennes fötter, och det ännu större Ocean öfver hennes hufvud, bortföra hennes själ utom verklighetens trånga krets och det fysiska livets tryckande fångenskap. En större tingens måttstock blir henne ställd för ögonen af naturens enkla Maje-
stät,

fiät, och omgifven af desfs stora gestalter, fördrager hon ej mer det lilla och låga i sina tänkefiät. Hvem vet, huru mången ljus tanke eller hjeltemodig förefatts, hvilka ingen trång studerkammare, ingen lyfande fällskaps-fal förmådde skänka verlden, som denna själen modiga firid med den stora natur-anden, icke redan under en promenad frambragte. — Hvem vet, om icke detta fällsamare omgänget med denna stora genius, till en del är orfaken, att Stadsboars karakter, är få benågen för småfaker, vanskapas och förvisnar, när Nomadens tanke blir öppen och fri såsom Firmamentet, hvarunder han slår sitt läger.

Men icke blott det outhinneliga för inbillnings-kraften, det quantitets höga, äfven det ofatteliga för förståndet, förvirringen, så snart den angår det stora, och förkunnar sig såsom naturens verk, (ty annars är den föraktlig,) kan tjena till framfällande af det öfversinnliga och uplyfta själen. Hvem dröjer icke häldre vid den visa oordningen uti ett

ett naturligt Landskap, än vid den stela regelbundenheten uti en Fransysk trädgård? Hvem förvånas icke hällre öfver den underbara friden emellan fruktbarhet och förstörelse på Siciliens fält, förlustar icke hällre sina ögon med åskådandet af Skottlands vilda Katarakter och Molnberg, Ossians stora Natur, än att han i det snörrätta Holland beundrar tålamo- dets svåra seger öfver det gensträfvigaste bland elementerna? Ingen lärer neka, att det är bättre förjt för den Physiska menniskan uti Bataviens vägar, än omkring Vesuvs ryfliga Krater, och att förståndet, som vill begripa och ställa i ordning, finner mera sin räkning vid en regelbunden Hushålls-trädgård, än vid ett vildt natur-landskap. Men Menniskan har ändå ett behof mer än, att lefva och förja för sin bekvämlighet, hon har ännu en annan bestämmeelse, än att begripa de henne omgifvande Phenomener.

Det som gör den vilda oordningen i Physiska verlden så intagande för känslöfulla resande, äfven det
öppnar

öppnar i fjelfva den moraliska verldens betänkliga Anarki, en källa till ett aldeles eget nöje för entusiastiska finne-lag. I fanning, den som med förståndets dunkla fackel-iken uplyser naturens stora Hushållning alltid under väntan, att se defs vilda oordning uplösas i harmoni, den kan ej finna behag uti en verld, hvarest snarare en tanklös nyck, än en vis plan synes råda, och der förtjenst och lycka merendels stå i ett motsatt förhållande eller äro i frid med hvarannan; han vill att, uti det stora verldsloppet, allt skall vara ordentligt, såsom uti ett väl inrättadt hushåll, och saknar han, hvilket icke gerna kan annorledes vara, denna regelbundenhet; så blir honom ej annat öfrigt, än att vänta af en annan natur, den tillfredsställelse, som den förbigångna och närvarande blifva honom skyldige. När han deremot godvilligt affår ifrån, att villja bringa detta laglösa Kaos af Phenomener till ett Systematiskt Helt, så får han från en annan sida rik ersättning, för det han i förra afseendet gifvit förlorat. Just denna
totala

totala brift af förbindelse till ett vist systeremål emellan dessa många Phenomener, hvarigenom de blifva obrukbara för förståndet, som måste hålla sig vid denna föreningsform, gör dem till en desto tydligare sinne-bild för det rena förnuftet, hvilket, äfven i denna naturens vilda regellöshet, finner sitt eget oberoende af natur-vilkor ådagalagdt. Ty när man beröfvar en mängd af ting all förbindelse sig emellan, så har man begreppet af independens, som på ett förvånande lätt instämmer med det rena förnuft-begreppet frihet. Under denna Idée af frihet, som förnuftet tager af sina egna medel, sammanfattar det i en tankans enhet, det som förståndet ej kunde förena uti ett kunskaps-systerem, lägger genom denna idée, Phenomenernas oändliga spel under sitt välde, — och beviser således tillika sin makt öfver förståndet såsom en villkorlig sinnlig förmögenhet.

Erindrar man sig nu, hvilket värde det måste hafva för ett förnuft-väsende, att blifva medvetande af sin independens af Natur-lagarne,

E

så

få begriper man äfven huru det tillgår att menniskor af hög sinnes-författning kunna genom denna dem tillbudna frihets-Idée anse sig skadeslösa för allt det som saknades i ofvannämnda kunskap. Friheten med alla sina moraliska motfägelser och fysiska olägenheter, är för ädla Karakterer ett oändeligen intressantare skådespel, än ordning och välstånd, utan frihet, der fåren tåligt följa herden, och den sjelfrådande villjen förnedrar sig till en tjenande del i ett urverk. Det sednare gör menniskan endast till en vis product — till en lycklig Natur-borgare, friheten deremot gör henne till Borgare och medherrskare uti ett högre System, hvarest det är oändeligen ärofyllare att intaga det lägsta rummet, än att i den fysiska ordningen vara den främsta i raden. Utur denna synpunkt betraktad och endast ur denna, är Verlds-Historien mig ett högt föremål. Verlden, såsom historiskt ämne, är i sjelfva verket ej annat än Natur-krafternas strid sig emellan, och med menniskans frihet; och resultatet af denna

na frid berättar ofs Historien. Så vidt Historien hittills kommit, har hon långt större bedrifter att berätta om Naturen, (hvertill alla människans affecter äfven måste räknas) än om det sjelfständiga förnuftet, och detta har blott genom några få undantag från Natur-lagarna uti en Kato, Aristides, Phocion och dylika män kunnat bevisa sin makt. Vill man nalkas Historien med stor väntan efter ljus och kunskap, huru högeligen finner man sig icke då gäckad! Alla Philosophiens välmentade förfök, att bringa till öfverensstämmelse, hvad den moraliska verlden fordrar med det, som i den verkliga verlden händer, blifva genom erfarenhetens intyganden vederlaggde; och så fogligt naturen i des organiska Riken rättar sig efter vårt omdömes-regulativa Grundfattser, eller synes rätta sig derefter; Så obändigt affliter han i frihetens rike de tygglar, hvarmed den speculativa anden gerna ville föra honom fången.

Helt annorlunda förhåller det sig, när man affår ifrån att villja

förklara honom, och i det stället gör sjelfva denna defs obegriplighet till ståndpunkt för sitt omdöme. Äfven den omständigheten at Naturen, i det stora betraktad; föraktar alla de regler, som vi genom vårt förstånd honom föreskrifva. Att han på sin egenvilliga, fria gång med lika vårdslöshet förstör vishetens och händelsens verk — att han till samma undergång borttrycker, det viktiga och obetydliga, det ädla och vanliga, att han här skonar och uppehåller en Myrstack, och der i sina Jätte-armor fattar och sönderkrossar Dets yppersta verk — Menniskan, att han i en blick förstör människans mödligaste förvärf — och använder ofta Sekler på ett Dårskapens verk. — Med ett ord — detta naturens afbrott i stort från de Kunskaps-reglor, som han i sina enskilda Phenomener sig underkastar, gör den absoluta omöjligheten synbar att, genom Naturlagar villja förklara sjelfva Naturen, och låta gälla Om defs Rike, hvad i defs rike är gällande. Och att således vår själ blir oemotståndligt drifven

drifven utur Phenomenernas-verld
in uti en Idée-verld, ifrån det vill-
korliga till det ovillkorliga.

Ännu mycket längre än den
finnligt oändliga, förer ofs den för-
kräckliga och förstörande Naturen,
nemligen, så länge vi endast blifve
dets fria betraktare. Den sinnliga
människan och sinnligheten uti den
förnuftiga frukta, i fanning, intet
högre, än att råka i strid med den-
na makt, som råder öfver varelse
och välfånd.

Det högsta Idéal hvarest vi
sträfva, är att äga venskap med den
Physiska verlden, såsom vår fäll-
hets bevarare, utan att derföre va-
ra nödfakade, att bryta med den
moraliska, som bestämmer vårt vär-
de. Men nu går det, som bekant är,
icke alltid an, att tjena två Herrar;
ty fastän äfven pligterna ej skulle
komma i strid med behofven; (en
nästan omöjlig Supposition) så ingår
likväl Natur-nödvändigheten ej nå-
got förbund med människan, och
hvarken hennes kraft eller skicklig-

het kan fätta henne i fäkerhet för ödets nycker. Lycklig således den, som lärt att fördraga hvad han ej kan ändra, och med värdighet uppoffra det han ej kan rädda! Omständigheter kunna inträffa, då ödet befigger alla utanverken, hvarpå han grundade sin fäkerhet, och för honom ej lemnas annat öfrigt, än att fly till andarnas heliga frihet, — då intet annat medel gifves att tillfredsställa kärleken till lifvet, än att villja detta, och intet annat medel att emotstå Naturen, än att förekomma honom och genom ett fritt upfägande af allt sinnligt intresse moraliskt afhända sig lifvet, innan det göres af den Physiska makten.

Dertill stärkes nu menniskan genom höga rörelser, och ett oftare umgänge med den förstörande Naturen. Så väl då han endast på längre afstånd visar sin förderfvande makt, som då han verkligen utöfvar den emot hennes medmenniskor. Det Pathetiska är en konflad olycka, hvilken, äfven som den verkliga olyckan, fätter oss i omedelbar rela-

relation med den ande-lag, som råder i vårt bröst. Men den verkliga olyckan väljer icke alltid sin man och sin tid så bekvämt; den öfverraskar oss ofta, då vi äro värnlöse. Den konstlade olyckan genom det Pathetiska, finner oss deremot i full rustning, och emedan den är blott inbillad, så vinner den sjelfständiga principen i vårt hjerta rådrum, att försvara sin absoluta independens. Ju oftare nu vår själ förnyar denna frivilliga handling, desto mer färdighet får hon här uti, och desto större försprång vinner hon för den sinnliga driften, så att hon omsider, när den inbillade och konstlade olyckan en gång blir verklig och allvarsam, är i stånd äfven då att behandla denna såfom en konstlad och — hvilket är det högsta, hvartill mennisko-naturen kan uplyfta sig! — förvandla det verkliga lidandet uti en hög rörelse. Man kan således kalla det Pathetiska, en inympning af det oundvikliga ödet, hvarigenom det beröfvas sin skadlighet och dess anfall blifva ledda på människans starkare sida.

Bortt alltså med den orätt för-
 städda skonfamheten och den slappa
 förvekande smaken, som kastar ett
 tackelse öfver nödvändighetens alf-
 varfamma anfigte, och för att vin-
 na sinnlighetens gunst, falskligen lof-
 var en Harmoni emellan välförhål-
 lande och välfstånd emellan dygd och
 lyckfalgighet, hvaraf i den verkliga
 verden ej finnes några spår. Må
 det svåra ödet visa sig för ofs, an-
 figte emot anfigte. Icke i okunnighet
 om de ofs hotande faror, — ty den-
 na målte ju en gång uphöra, — utan
 endast i underrättelse om dem,
 gifves räddning för ofs. Till denna
 underrättelse förhjelper ofs nu det
 ryfligt herrliga skådespelet af en allt
 förstörande och åter skapande och
 åter förstörande förändring, af det
 än långsamt undergräfvande, än ha-
 fligt öfverfallande förderfvet; härtill
 förhjelper ofs de Pathetiska målnin-
 garne öfver menskligheten och dess
 skickelse, den outhärligen flygtiga
 lyckan, den bedragna säkerheten,
 den segrande orättvisan och den för-
 tryckta oskulden, hvilka Historien i
 ett så rikt mått uppvisar och den
 tragiska

tragiska konsten efterliknande framställer för våra ögon. Ty hvilken är, som med en icke alldeles försummad moralisk bildning kan dröja vid sådana scener, som Mithridats hjältemodiga men fåfånga strid, Städerna Syrakusas, och Karthagos undergång, utan att med en skräckrysning hylla nödvändighetens stränga lag, i ögnablicket fatta sina begärs tyglar, och träffad af denna ewiga trolöshet hos allt finnligt, upföka det beständiga i sitt eget hjerta? Förmågan att känna det Höga, är alltså ett af de yppersta anlägg i Mennisko-naturen, hvilken förtjenar vår aktning så väl i anseende till dess ursprung från den sjelfständiga tänke- och villje-förmågan, som för dess inflytelse på den moraliska Menniskan, och bör följakteligen på det fullkomligaste utvecklas. Det Sköna gör sig förtjent endast om Menniskan, det Höga om den rena Anden uti henne. Och såsom det en gång blifvit vår bestämmelse, att äfven vid alla finnliga inkränknigar rätta oss efter rena Andars Lag, så måste det Höga förenas med det

Sköna, för att göra den Esthetiska uppfostran till ett fulländadt helt, och utvidga mennisko-hjertats känfle-förmåga till hela vår bestämmelses område, följakteligen äfven utom finne-verlden.

Utan det Sköna skulle det vara en outhärlig strid emellan vår Natur- och Förnufts bestämmelse under bemödandet, att tillfredsställa vår Andes behof, skulle vi förfumma vår Mencklighet, och alla ögnablick färdiga till upbrott utur Sinne-verlden beständigt blifva främlingar i denna ofs en gång anvista verknings-Sphèr. Utan den Höga skulle Skönheten komma ofs att förgäta vårt värde, i outhärliga njutningar skulle vi förlora Karakterens modighet och ouplösligen fästade vid denna tillfälliga varellernas form, utur ögnafigte förlora vår oföränderliga bestämmelse och vårt rätta Fädernesland. Endast när det Höga förenar sig med det Sköna, och vår känslighet för bägge i lika grad blifvit upodlad, äro vi fulländade Naturens Borgare, utan att derföre vara dess
slafvar,

slafvar, och utan att hafva värdslo-
fat vår Borgarerätt uti den Intelligi-
bla verlden.

Nu framställer väl Naturen sjelf
en mängd af föremål, på hvilka vår
känfle-förmåga för det Höga och
Sköna kunde öfva sig; men Menni-
skan är, såsom i andra fall, äfven
så här, bättre betjent genom den an-
dra handen, än genom den första,
och vill hellre emottaga ett af kon-
sten utvaldt och beredt ämne, än
mödsamt och torftigt hemta utur natu-
rens orensade källa. Den efterliknan-
de bildningsdriften, som ej kan för-
draga något intryck, utan att ge-
nast eftersträfvat ett lefvande ut-
tryck deraf, och som i hvarje skön-
 eller stor Naturens form, ser en upma-
ning till täflan, har för densamma
(Naturen) den stora fördel, att hon
får behandla sitt verk såsom en huf-
vudsak eller såsom ett eget helt, hvad
Naturen — så framt han ej alldeles af-
sigtslöst framkastat det — likfom i
förbigående medfört under fullföljan-
de af ett viktigare ändamål. När
Naturen i sina sköna Organiska bil-
der

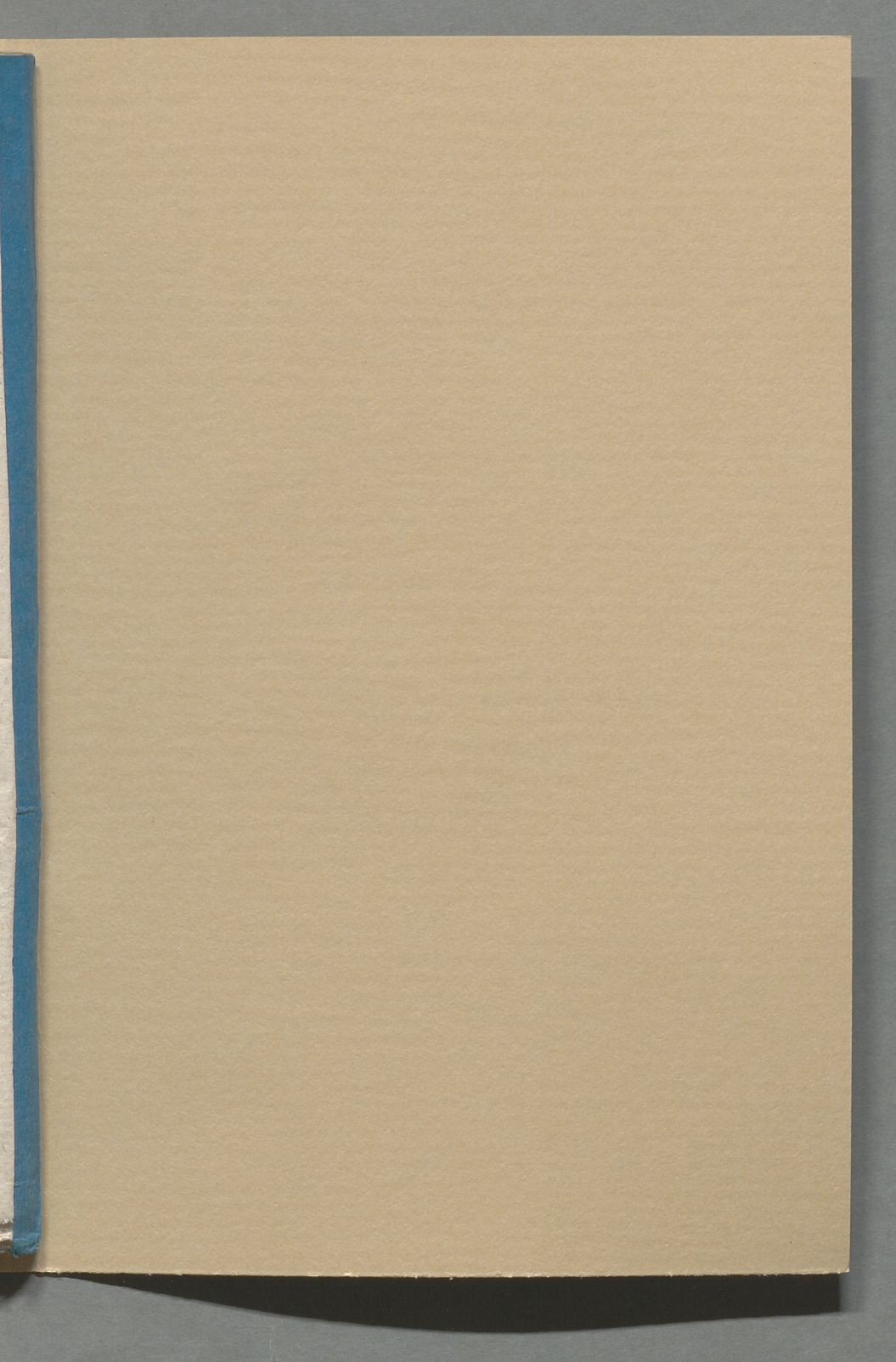
der antingen genom ämnets felaktighet, eller genom främmande krafters medverkan lider våld, eller när han i sina stora Pathetiska Scener utöfvar våld, och såsom en Makt verkar på Menniskan, då han likväl endast såsom object för den fria betraktelsen kan blifva Esthetisk; så är des efterliknerka, den bildande konsten, fullkomligt fri; emedan hon skilljer från sitt ämne, alla tillfälliga gränfor, och lemnar äfven betraktarns Sinne fritt, emedan hon endast imiterar skenet eller den yttre likheten, men icke verkligheten. Men då det Sköna och Höga hela kjusning ligger i skenet, i fättet att synas, och icke uti innehållet, så har Konsten alla Naturens fördelar, utan att med honom dela des fjättrar.

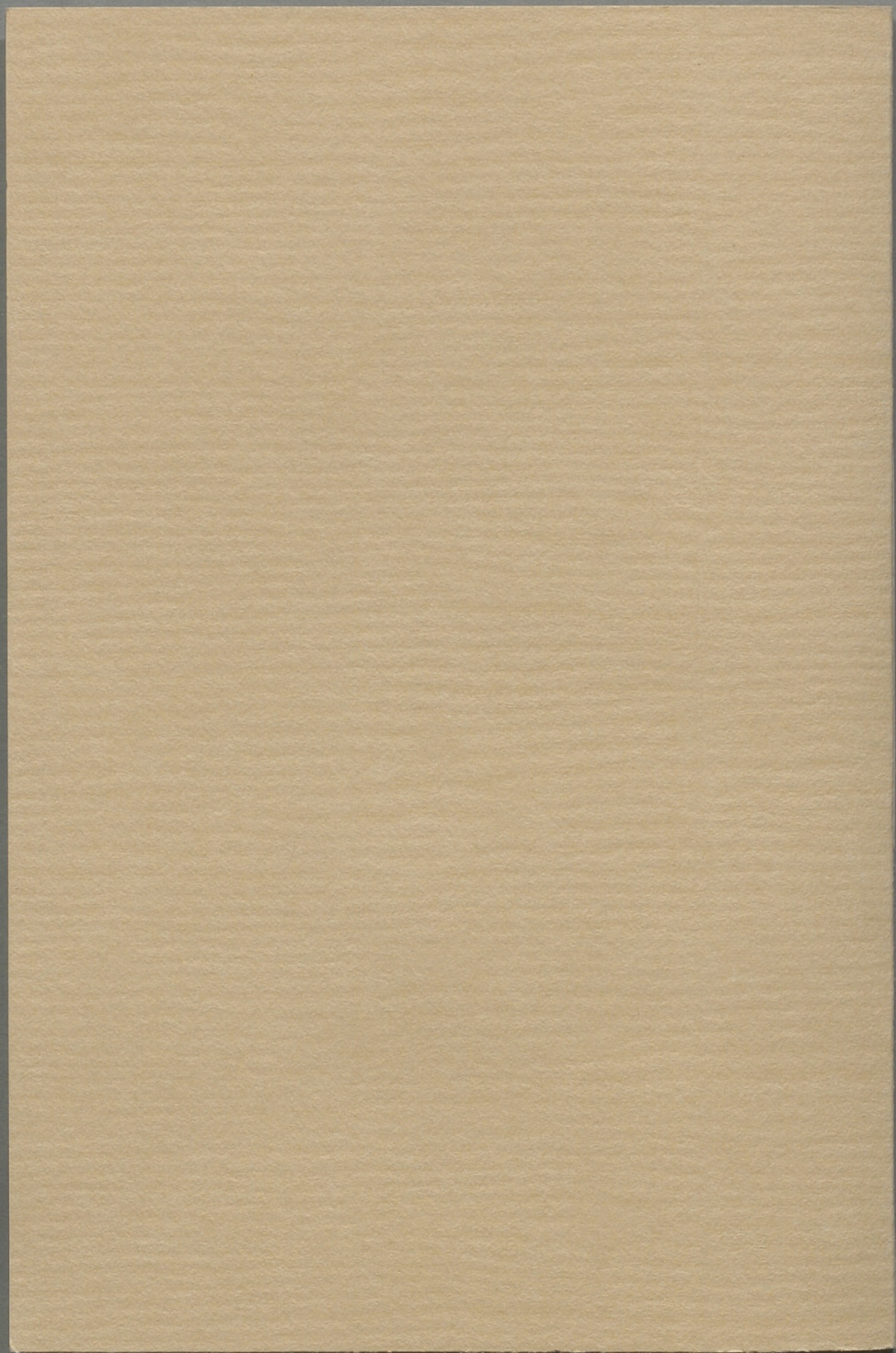

Rättelser.

Pag. 18	linien 19.	läs Barbariets
— 18	— 20.	— Medeltidens
— 19	— 8.	— hvilka
— 19	— 9.	— han
— 20	— 14.	— Jätte - verk
— 21	— 4.	— Anarki
— 22	— 4.	ffår up läs besvarar
— 23	— 23.	läs Furstas
— 25	— 17.	— Grekiska
— 26	— 3.	— förutgått ?
— 27	— 2.	utfrykes ordet på
— 32	— 20.	läs aflägsnaste
— 60	— 1.	— någon

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several lines and appears to be a list or index of some kind, with some words and numbers visible but too light to transcribe accurately.

www.books2ebooks.eu